

LÜTFÎ'NİN MANZUM KIRK HADİS TERCÜMESİ*

Atila GÖKDEMİR¹

ÖZET

Türk-İslâm Edebiyatı sahasında kaleme alınan eserlerde Hz. Muhammed'in hayatının her safhası ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Hz. Peygamber'in doğumu, isimleri, sûreti, mucizeleri, gazâları, hicreti, sözleri, mîrâcı, vefatı farklı edebî türlerin oluşmasına vesîle olmuştur. Manzum kırk hadis tercümeleri de bu çerçevede teşekkül eden türlerden birisidir. Çalışmamıza konu olan ve tam adı bilinmeyen manzum kırk hadis tercümesi, Lütfî mahlaslı bir müellif tarafından, türün en mümbit eserlerini verdiği XVI. yüzyılda kaleme alınmıştır. Eser, giriş ve bitiş bölümleri ile birlikte kırk adet hadisin ikişer beyit ile nazma çekilmesi sûretiyle oluşturulmuştur. Müellifin seçtiği hadisler bir Müslüman'a yapılmış nasihatler niteliğinde olup onun dünyevî ve uhrevî hayatını düzenlemeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle eser, Müslüman Türklerin edebî zevk ve üslûbunun ortaya konulması açısından kayda değer bir örnek olarak kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: *Manzum Kırk Hadis, Lütfî, 16. Yüzyıl*

LUTFÎ'S FORTY HADITH IN VERSE

ABSTRACT

Prophet Mohammad is the leading personality whose life was narrated blow-by-blow in the works that were written in the Turkish Islamic literary area. The life of Prophet Mohammad, his names, appearance, miracles, holy wars, hejira, words, ascension and death conduced to form different literary genres. Hadith translations in verse are one of the literary genres that were formed within this context. The name of the forty hadith in verse that we studied on is unknown. The author's pseudonym is Lutfî and his work was written in 16th century when this literary genre boomed. The work consists of a beginning and an ending stage and it also has a main stage that consists of forty hadith. Each hadith is rewritten with two verses. The hadiths in the work are advises to a Muslim and they aim to arrange his life and next world. The

* Bu makale 12-15 Mayıs 2016 tarihleri arasında Isparta'da gerçekleştirilen V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi'nde sözlü sunumu yapılan fakat yayımlanmayan "Lütfî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi" adlı tebliğin genişletilmiş halidir.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, atilagokdemir32@gmail.com.

work is significant in that it reflects the literary appreciation and style of Muslim Turks.

Key Words: *Forty Hadith in Verse, Lutfi, 16th Century*

GİRİŞ

İslâm'ın ikinci asıl kaynağı ve dayanağı olan hadisler hem Türk-İslâm Edebiyatında kaleme alınan beyitlere iktibas ve telmih sanatları ile yansımış hem de edebiyatımızda müstakil bir edebî tür olarak ortaya çıkmıştır. Manzum kırk hadis tercümeleleri estetik zevk ve şuurun yansımaları olmakla birlikte, temelde irfanî bilgiyi yaymaya dönük didaktik çalışmalar olarak dikkati çekmektedir. Hz. Peygamber'in ümmetine ışık tutacak manevî mirasına sahip çıkan müellifler, bu ümdelerin kolay öğrenilmesi ve hâfizalarda yer etmesi için daha çok manzum olarak bu sahada kalem oynatmışlardır. Bu edebî tür, yüzyıllarca Müslüman Türk müelliflerin en fazla rağbet gösterdikleri edebî türlerden biri olmuş ve birçok meşhur şâir, dîvânlarının yanında birer de manzum kırk hadis tercümesi kaleme almaya özen göstermiştir. Usûlî, Fuzûlî, Nâbî, Hâkânî, Âşık Paşa gibi şâirlerin manzum kırk hadis tercümeleleri, geleneğin en önemli örneklerini teşkil etmiştir.

Arapçada "Erbaûn Hadîs", Farsçada "Çihil Hadîs" olarak bilinen Kırk Hadîs türü eserlerin ilk örnekleri, h. II. asrın son yarısında basit derlemeler şeklinde ortaya çıkmıştır. Arap edebiyatında bu türün ilk örneğini veren Abdullah b. el-Mübârek el-Hanzalî'dir². Eser, mensur olarak kaleme alınmıştır. Nitekim Arap edebiyatında manzum örneklere çok fazla rastlanmamaktadır. Nevevî'nin Kırk Hadîs'i, bu türün Arap edebiyatındaki en meşhur örneğidir. Molla Câmî'nin Farsça kaleme aldığı manzum kırk hadis tercümesi de türünün önemli örnekleri arasındadır ve Ali Şîr Nevâî'den başlayarak Fuzûlî, Nâbî gibi birçok şairimiz tarafından Türkçeye aktarılmıştır³.

Türk-İslâm Edebiyatı sahasında kaleme alınan manzum hadis tercümeleleri genellikle kırk adet hadis bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Hicrî II. yüzyıldan itibaren ilk ürünleri görülmeye başlanan kırk hadis derlemeleri daha sonraki dönemlerde önemli ölçüde yaygınlık kazanmış ve bağımsız bir edebî tür hâlini almıştır. Muhaddisler başta olmak üzere birçok kimse kırk hadis türünde eserler verme çabası içerisine girmiştir. Kırk hadis literatürü gözden geçirildiğinde müellifleri bu türde eser te'lîfine sevk eden çeşitli gerekçelerin bulunduğu görülmektedir⁴. Manzum hadis

² Kettânî, *er-Risâletü'l-Mustatrafê*, Çev. Yusuf Özbek, İz Yayınları, İstanbul, 1994, s.193.

³ Alim Yıldız, "Sirâcî'nin Manzum Kırk Hadîs Tercümesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XV, S. 1, s. 128.

⁴ Selahattin Yıldırım, *Osmanlı'da Kırk Hadîs Çalışmaları*, Dârü'l-Hadis, İstanbul, 2000. s.19.

tercümelerinin, özellikle de manzum kırk hadis tercümelerinin yazılma nedenlerinin başında hiç şüphesiz Hz. Peygamber'in "Ümmetim içinde din emirlerine dair kırk hadis derleyeni Allah Teâla fakihler ve âlimler zümresi arasında haşreder.⁵ ve "Ben kıyamet gününde ona şefâatçi olurum. Ona Cennetin dilediğin kapısından gir denilir. Âlimler zümresi ile yazılır, şehitler zümresi ile dirilir, şefâatim ona hak olur."⁶ meâlindeki zayıf, hatta mevzu olduğu kabul edilen rivâyet⁷ gelmektedir. Meşhur olan bu rivâyetin dışında hadisin diğer bir tariki olarak zikredilen "Ölümünden sonraya kırk hadis bırakan kimse cennette benim arkadaşımıdır."⁸ rivâyeti de kırk hadis derleyenler için daha açık bir işaret ve müjde olarak görülmüştür. Hz. Peygamber'in hadislerindeki bu müjdeye nâil olmak arzusu ile çok sayıda kırk hadis mecmuası meydana getirilmiştir. Mezkûr rivâyet dışında ayrıca Hz. Peygamber'in şefâatine nâil olma ve cehennem azâbından korunma arzusu, okuyanların hayır dualarını almak ve öldükten sonra hayırla yâd edilme isteği, Hz. Peygamber'in ruhâniyetine tevessül etmek, sıkıntıları unutmak, faydasız geçen zamanı telâfi etmek, İslâm dinine ve Müslümanlara hizmet etmek, dostların ve talebelerin ricâsını yerine getirmek, hadis ilminde ve edebiyatta behresi olduğunu göstermek, âlimler arasında görülmek, ders tekrarlarında istifade edilmek, şahsî görüşlerini açıklama imkânı elde etmek, padişah veya devlet ricâlinden câize almak ya da bunların iltifatına nâil olmak, hastalıktan kurtulmak ve şifâ bulmak⁹ gibi sebeplerden ötürü de bu edebî türde eserler verilmiştir.

Kırk hadis tercümeleleri çok farklı konuları muhtevâsında barındırmaktadır. Eserlerin bir kısmı müstakil bir konuyu ihtivâ etmekle birlikte farklı konuların bir arada yer aldığı tercümeleler de bulunmaktadır. Kur'ân'ın fazîleti, İslâm'ın şartları, Hz. Peygamber, âli ve ashâbı, tasavvuf ve tarikat, uhrevî meseleler, ilim, âlim, siyâset, hukuk, cihat, içtimaî ve ahlakî hayat, bir kavim ya da şehrin fazîleti, tıp, mizah, latife ve hüsn-i hat gibi mevzular bu tür eserlerin muhtevâsını oluşturabilmektedir¹⁰.

Kırk hadis şerh ve tercümeleleri, şekil bakımından mensur, manzum ve hem mensur hem manzum olmak üzere üç farklı tarzda tertip edilmiştir. Mensur olanların bir kısmı hem tercüme hem şerh iken manzum olanlarda genellikle tercüme bir kıta ile yapılır. Hadis metni bu kıta'adan önce veya sonra

⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Lübnan-Beyrut, 1988, c.II, s. 246, Hadis no: 2465; İbn Abdülber, *Câmiu Beyâni'l-İlm*, 1-192/199; Münâvî, *Feyzü'l-Kadir*, 6/119.

⁶ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, Talebü'l-İlm, 7, II, 270, Hadis no: 1727.

⁷ İ. Hakkı Ünal, "İslâm Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadis-i Erbaîn Şerhi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXXIX, s. 137. Ünal, bu çalışmasında mezkur rivayeti, hadis ilmi kıstasları bakımından uzunca tahlil etmiştir.

⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-Mütenâhiye*, Beyrut 1983, I-II, c. I, s. 125.

⁹ Karahan, *İslâmî Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s. 5-18; Müzahir Kılıç, "Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 18, Erzurum, 2001, s. 93.

¹⁰ Karahan, *İslâmî Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, s. 31-38.

verilir. Bunun dışında az da olsa metin ve tercümenin aynı kıt'ada verildiği de görülmektedir¹¹.

a. Kırk Hadis Tercümesi'nin Müellifi Lütfi Hakkında

İncelediğimiz eserin müellifi, mahlasını Lütfi olarak zikretmektedir.

Çün bu kavlı-i latîfi güş itdüm

Lütfiyâ cüş idüp ħurüş itdüm (45)

Lütfî-i ' âciz ü günah-kârım

Ma' şiyet derdi ile bîmârım (135)

Manzum Hadis Tercümesi'nin mukaddimesinde yer alan "Der Vâsf-ı Destûr-ı Mükerrrem Müşîr-i Mufahham Zü'l-Mecd ve'l-Ula Hazret-i Sinan Paşa" adlı bölümden hareketle müellifin, eserini Yemen fâtihi Koca Sinan Paşa'ya¹² sunduğu anlaşılmaktadır. Sinan Paşa'nın (ö. 1596) III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde beş kez sadrazamlık görevinde bulunduğu düşünülecek olursa Lütfi'nin XVI. asır müelliflerinden olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bilgiler ışığında XVI. yüzyılda yaşamış Lütfî mahlaslı şairler, hatta Lütfullah isminin mahlas olarak Lütfî şeklinde kullanılabileceği göz önünde bulundurularak Lütfullah adlı şairler taranmıştır.¹³ Lütfî Paşa adında sadrazamlık yapmış bir isime rastlanmakla beraber sadrazam Koca Sinan Paşa'ya eserini takdim etmesi bu seçeneği pek mümkün kılmamaktadır. Diğer isim Lütfî-i Acem'dir ki Mısır ve Şam yanında bir süre İstanbul'da ikamet etmiştir. Pek başarılı bir şair olmadığı, bu konuda alay edildiği ve Şam'a döndüğü bilgisi yer almaktadır. Üçüncü Lütfî, kadılık görevinde bulunmuştur. Bir diğer ihtimal de Lütfullah isminden hareketle Şeyhî Lütfullah Çelebi ismi üzerinde de durulabilir. Zira hayatı hakkındaki bilgiler ile eserin muhtevâsından yola çıkarak elde edilen bilgiler genel olarak örtüşmektedir. M. 1565 yılında Ankara'da doğmuş olan Lütfullah Çelebi, Çelebi Kadı diye tanınmıştır. Osmanlı Devleti'nin 21. Şeyhülislâmı, Ankaravî Bayramzâde Zekeriyâ Efendi'nin küçük oğlu olan Lütfullah, Klasik Türk Edebiyatı'nın en önemli şairlerinden Şeyhülislam Yahya'nın kardeşidir. Medrese öğrenimini tamamladıktan sonra mülâzemetini Sa'düddîn-i Sâni Hoca Efendi'den

¹¹ Yıldız, "Hz. Muhammed ile İlgili Edebî Türler", *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, edt. Ali Yılmaz, Grafikler Yayınları, Ankara, 2012, s. 223.

¹² Koca Sinan Paşa hakkında bkz. Mehmet İpşirli, "Koca Sinan Paşa", *DİA.*, c. XXVI, s. 137-139; Hulusi Yavuz, *Rumûzî'nin Târih-i Feth-i Yemen'i ile Arşiv Vesikalarına Göre Sinan Paşa'nın Yemen'i Fethi ve XVI. Asırda Yemen'in Sosyal Yapısı*, Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, c. I, s. 97-136.

¹³ Bkz. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, Hazırlayan: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, C. 3, s.902- 905; Mehmed Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, C.2, s. 881-888.

yapmıştır. İlk görev yeri, Silivri Piri Paşa Medresesi olup daha sonra Hâric medresesine tayin olmuştur. Aynı yıl babası ile birlikte hac vazifesini ifâ etmek üzere Hicaz'a gitmiş, m. 1589'da babası Zekeriyâ Efendi Rumeli kazaskeri iken Kırtova'ya bağlı Kumanova'ya teftîş-i emvâl vazifesi ile tayin edilmiştir. Yine aynı yıl Hâfız-zâde Ebul-meâlî Efendi'nin yerine Filibe kadılığına getirilmiştir. m. 1595'te Ferhad Paşa ile birlikte Eflak seferine katılmış, bu sırada Ordû-yı Hümâyûn kadılığı görevini yürütmüştür. Seferden Sinan Paşa'nın maiyetinde dönmüştür. Eğri seferine de katılan şair, fethin gerçekleşmesi ile Eğri Mevleviyetine getirilmiştir. İstanbul'a dönüşü esnasında Sultan III. Mehmed (ö. m. 1603), hizmetlerini takdir ettiği şairi aynı paye ile bu defa Filibe'ye bağlı Kızanlık kazasına atamıştır. Ardından sırasıyla Tatarpazarcığı, Eyüp, Edirne, Filibe kadılıklarında bulunmuştur. M. 1625 yılında Anadolu kazaskeri olmuştur. M. 1632'de vefat etmiştir. Ancak kaynaklarda Lütfullah Çelebi'nin Şeyhî mahlası ile şiir kaleme aldığı, mecmualarda kalmış olan bu şiirlerin divan hâlinde tertip edilemediği de belirtilmektedir.¹⁴ Her ne kadar mahlasının Şeyhî olması kesin hüküm verme hususunda bizi tereddütte bırakmış ise de şairlerin kullandıkları mahlası bazen değiştirip başka bir mahlas aldıkları ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır.¹⁵

Koca Sinan Paşa'nın Yemen fethi esnasında yanında bulunan şairlerin olduğu da malumdur. Zira bizzat sefere katılıp bu fetih hakkında eser yazmış olan Rumûzî'nin Târîh-i Feth-i Yemen'i üzerine doktora tezi hazırlayan Hulusi Yavuz, Rumûzî'den başka Şehâbî adlı bir isimden daha bahsetmektedir. Lütfî'den bahsedilmemekle birlikte Lütfullah Çelebi'nin Sinan Paşa ile Eflak seferine gidip gelmiş olması bilgisi dikkat çekicidir. Manzum kırk hadis tercümesinin bu Lütfîlerden biri tarafından yazılmış olması ihtimalinin yanında bu mahlası kullanan başka bir Lütfî'ye ait olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulabilir.

b. Eserin Nüshaları Hakkında

Manzum hadis tercümesi, mesnevî¹⁶ nazım şekli ile yazılmıştır. 139 beyitten müteşekkil eser; eğitici, öğretici ve yönlendirici yönü ağır basan, dinî telkinlerde bulunan ahlâkî mesnevîler kategorisinde değerlendirilebilir. Aruzun “feilâtün (fâilâtün) mefâilün feilün (fa'lün)” kalıbıyla yazılmıştır.

¹⁴ Abdülkerim Erdoğan-Mehmet Narince, *Edebî ve Tarihî Şahsiyetleriyle Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara, 2007, s.81; Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, c.III, s.905; Üzeyir Aslan, *Şeyhî Lütfullah Çelebi Kadı* maddesi <http://www.turkedebiyatilismlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2406> Erişim tarihi (07¹⁵) 17.06.2016.

¹⁵ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Orhan Kurtoğlu, “Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.38, s. 71-91.

¹⁶ İsmail Ünver, “Mesnevî”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, TDK. Yay., Ankara 1986, S. 415-416-417, s. 432-450; Mustafa Çiçekler, “Mesnevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 321.

Kütüphane kataloglarında yaptığımız araştırmalar sonucunda çalışmamıza konu olan eserin iki nüshasına ulaşabildik.

1. Ankara Milli Kütüphane Nüshası: Bu nüsha, 06 Mil Yz A 8851/1 demirbaş numarasına kayıtlı olup Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 1b-9b varakları arasında bulunmaktadır. Kenarları kahverengi meşin bir cilt, kapakları kâğıt kaplı mukavva cilt içerisindedir. 15,5x10-12x7,2 cm. ebadında, suyolu filigranlı kâğıt üzerine, harekeli nesihle, çift sütuna 11 satırlı yazılmıştır. Başlıklarda ve hadislerde kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır. İlk iki sayfa cetveller yaldızlıdır. Eserin sonunda istinsah kaydı yer almamaktadır. Bu sebeple eserin nerede ve ne zaman yazıldığı, müstensihî ve istinsah tarihi bilgileri yoktur. Kütüphane kayıtlarında eserin Ali Abbasçınar'dan 2001 yılında satın alındığı bilgisi bulunmaktadır. Eserde eksik sayfa bulunmamaktadır¹⁷. Nüshadaki beyit sayısı, 139'dur.

Başı: (1b)

Evvelâ vâcib oldı hamd-i Hudâ
İdelüm Vâcibü'l-vücûda şenâ

Sonu: (9b)

Kim ki bu da'vete diye âmin
Hâk anı her belâdan ide emîn

2. Konya Belediyesi Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi Nüshası: İncelediğimiz eserin farklı bir nüshası da Konya Belediyesi Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi No: 14497'de kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında eserin müellifinin Lütfî, müstensihinin ise Şehrî İbrâhim el-Kâdî olduğu belirtilmektedir¹⁸. Eserin son varığında yer alan bilgiye göre istinsah tarihi Receb 1127 (Temmuz 1715)'tir. Cildi koyu kahverengi meşin, miklebli, kenarları hafif zencirekli, ön ve arka kapaklar ile miklebe müsenna bulut ve hatâili kompozisyondan oluşmuştur. 13,5x19 - 8x11 cm. ebadındadır. Bu nüshada 41 hadis ile 1 kelâm-ı kibâr mevcuttur. 20 varaktan müteşekkildir. Konya Koyunoğlu Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan nüsha, 2003 yılında Mustafa Çıpan ve Ahmet Efe tarafından, Şehrî İbrâhim adına yayınlanmıştır. Bu çalışmada Şehrî İbrâhim, eserin müstensihî olmasına rağmen, eserin müellifi olarak gösterilmiştir¹⁹.

¹⁷http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=149250 Erişim Tarihi: (21⁰⁰) 19.05.2016.

¹⁸ http://88.255.225.19:8091/detay_goster.php?k=2649 Erişim tarihi (07¹⁵) 17.06.2016

¹⁹ Bkz. Şehrî İbrâhim, *Koyunoğlu Müzesinde Kırk Hadis Mecmuası*, Hazırlayan Mustafa Çıpan-Ahmet Efe, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları 49, Konya, 2003.

Başı: (2a)

Kâle'n-Nebiyü sallallahu 'aleyhi vesellem
Men hafize 'alâ ümmeti erba'ine hadisen

Sonu: (20a)

Men hafera bi'ren li-ahîhi'l-müslimi veça'a fîhi
Ey Yûsuf-ı gül-çehre meseldür atalardan
Düşmen için kıyü kazan kazâ boyunca
Ger kızarsañ düşmenüñ için câh
O düşmez sen düşersin aña nâgâh

Eserin Ankara Milli Kütüphane nüshası ile Konya Büyükşehir Belediyesi Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi nüshaları arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Göze çarpan en önemli fark, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'ndaki nüshada bulunan mukaddime kısmının Konya Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi nüshasında bulunmamasıdır. Bununla birlikte eserde mevcut olan ve nazma çekilen 40 hadisten 37'si her iki nüshada da aynıdır ya da küçük farklılıklar bulunmaktadır. Ancak 3 hadis birbirinden tamamen farklıdır. Bazı hadislerde ise manayı bozmamakla birlikte metin farklılıkları göze çarpmaktadır. Çalışmamızın sonunda yer alan metin transkripsiyonu, nüshanın tam olması nedeniyle Ankara Milli Kütüphane nüshası temel alınarak hazırlanmış ve tespit edilen farklılıklara metinde işaret edilmiştir.

c. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri

Çalışmamıza konu olan manzum kırk hadis tercümesi, edebî ve sanatsal kaygılardan uzak, sâde, anlaşılır ve yalın bir dille kaleme alınmıştır. Eserde uzun ve karmaşık söz kalıpları, tumturaklı tamlamalar çok az kullanılmıştır. Eserin giriş bölümünde yer alan birtakım Farsça beyitler ile Arapça (salavat-ı lâ yuhsâ, gerd-i naleyn, hâtimü'l-enbiyâ, habîb-i Hudâ, tevekkül-i Barî, nısf-ı dîn, hayru'l-enâm, amel-i sâlih, hubb-ı dünyâ), Farsça (rûz-i haşr, bâğ-ı cinân, hışm-ı Hâlık, tîr-i kader, hûy-ı bed) kelimeler ve terkipler hariç tutulacak olursa, aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere, günümüz okuyucusu tarafından bile rahatlıkla anlaşılabilir sade bir dile sahiptir.

Bil muhaqqâk bunu ki az 'amel
Çok olur 'ilmile 'amel idegör (62)
Cennete girmez ol kişi ki anuñ
Ola kıalbinde kibr zerre kıadar (82)

İnsanları dünyevî ve uhrevî konularda bilgilendirmeyi ve uyarmayı konu edinen bu eser, nasihatnâme türü içerisinde de değerlendirilebilir.

Nasihatnâme türü eserlerin genel özelliği; muhâtabını bilgilendirirken yazıldığı dönemin toplumu tarafından rahatlıkla anlaşılabilir, edebî kaygıların ikinci planda kaldığı ve anlatılmak istenen en sâde ve yalın şekilde ifade edilecek söz ve söz kalıplarının kullanıldığı eserler olmalarıdır. İncelediğimiz eser de, bu kategoride değerlendirilebilir.

Okuyucuya akıcı bir üslupla hitap edilen eserde açıklama, tasvir, hitap, somutlama, açıklık, yalınlık, akıcılık gibi anlatım sanatlarından faydalanılmış ve esere sanatsal kaygıların ötesinde samîmî bir dinî-didaktik hüviyet kazandırılmıştır.

Va' de itseñ unutma iy mü'min
Borcdur saña ol edâ eyle (98)
‘ Ameli hüy-ı bed bozar hâzer it
Nitekim sirke telh ider balı (86)

Bunların yanı sıra mevzuların izahı sırasında dinî ve tarihî şahsiyetlerden de faydalanılarak eserin akıcı ve anlaşılır olmasına katkıda bulunulmuştur.

Bakışı Çahraman özi Rüstem
Revişi Hamza-veş dil-âver hem
Kılıcı kâsım u cemâli bedî‘
Şîr-i Yezdân gibi mehîb ü şecî‘ (23-24)

d. Eserin Muhtevâ İncelemesi

Makalemize konu olan manzum hadis tercümesi giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

1. **Giriş:** Besmeleyle başlanan mukaddimede, “Der-Tahmîd-i Hazret-i Hakk ve Şükr-i Feyyâz-ı Mutlak Celle Celâlühû ve Amme Nevâlühû” başlıklı 5 beyitlik tahmid ve tevhid yer almaktadır ki bir beyit Farsça yazılmıştır. “Der-Na’t-ı Seyyidi’l-enâm Aleyhi’s-salâtü ve’s-Selâm” başlıklı 4 beyitlik na’tın da bir beyti Farsçadır. “Der-Na’t-ı Ashâb-ı Güzîn ve Evlâd u Âl ü Ensâb-ı Seyyidi’l-Mürselîn Rıdvânu’llâhi Aleyhim Ecmaîn” başlıklı bölümde ise, dört halife ile birlikte Hz. Peygamber’in âlinin ve ashâbının medhedildiği kısım biri Farsça dört beyitten müteşekkildir. Daha sonra eseri ithaf ettiği Yemen fatihi Koca Sinan Paşa’nın medh ü senasına tahsis edilmiş 26 beyit yer almaktadır:

Şâhib-i tiğ ü tabl ü hayl ü haşem
Mâlik-i hâtem ü livâ vü kalem
Menba‘ -ı fazl u dâniş ü iz‘ân
Şehriyâr-ı vilâyet-i ihsân (15-16)

Müellif medhiye kısmında Koca Sinan Paşa'yı tarihte cesaret, savaşçılık, adalet gibi hususlarda nam salmış şahsiyetlerle kıyaslamıştır. Koca Sinan Paşa, ilk olarak adalet timsali kahraman bir hükümdar olarak şöhret bulmuş olan Sâsânî hükümdarı Nûşîrevân²⁰ ile mukayese edilmiş, hatta Sinan Paşa'nın ondan daha adaletli olduğu belirtilmiştir. Bakışları İran'da hükümdar olan ve "Kâtil" lakabıyla tanınan pehlivan Kahraman'a²¹; hâl, hareket ve tavırları ise Hz. Hamza'ya teşbih edilmiştir. Hayatı savaşlarla geçmiş, efsanevî bir kahraman olan ve yaptığı savaşlarla ünlenen Rüstem-i Zâl bile Paşa kadar savaşmamıştır. Sinan Paşa, Hz. Ali gibi cesurdur.

Sinan Paşa'ya medhi, 8 beyitlik sebab-i telifin arz edildiği bölüm takip etmektedir. Müellif öncelikle eserini sunduğu Sinan Paşa'nın güzel sözlerden hoşlandığını belirtmiş, bu nedenle manzum kırk hadis türünde bir eser kaleme almaya karar vermiştir. Hz. Peygamber'in "Kim benim din emirlerine dair kırk hadisimi ezberlerse âlimler ve fakihlerle haşrolunur."²² hadîs-i şerîfi de eserini kaleme almasında müessirdir.

Gördüm ol şâhib-i 'atâ vü kerem
Hâz ider hoş maqâleden her dem

Hâtırım istedi o demde hemîn
Nazm idem kırk 'aded hadîs-i güzîn

....

Hıfz idüp şol ki kırk hadîs-i şerîf
İtse naql ümmet üzre anı laîf

Fukahâ 'ile haşr ide Allâh
'Ulemâdan kıla anı ol Şâh

Ola anuñ şefî' i rûz-i cezâ
Hâtimü'l-enbiyâ habîb-i Hudâ (39-44)

2. Ana Konunun İşlendiği Bölüm

Eserde asıl konunun işlendiği bölüm 80 beyitten oluşmaktadır. 40 adet hadis, ikişer beyitle açıklanmak sûretiyle bölüm tamamlanmıştır. Hadislerde yer alan hususlar bir Müslüman'ın günlük hayatında işine en çok yarayacak

²⁰ Necla Pekolcay vd., *İslamî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nevilere Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1994, s.112; Dursun Ali Tökel, *Divan Şürinde Mitolojik Unsurlar, Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s. 242-247.

²¹ Necla Pekolcay vd., *a.g.e.*, s.112; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzâhu*, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1996, s.298; Tökel, *a.g.e.*, s. 208-209.

²² Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Lübnan-Beyrut, 1988, c.II, s. 246, Hadis no: 2465.

abdest, namaz, zekât, hac ibadetler ile günlük hayattaki sosyal ilişkilerinde en fazla karşılaşacakları durumlarla ilgilidir. Aynı zamanda adâlet, selamlaşmak, tevâzu, küsleri barıştırmak, borç vermek, alınan borcu ödemek, cömertlik, sadaka, anne-baba duâsı almak, mazlumun bedduâsından sakınmak, komşuluk hakkına riâyet etmek, başkasının ayıbını araştırmamak, sabır, sâlih amel, ahde vefâ gibi İslâm dinince övülen ve sosyal ilişkilerin düzenlenmesine yönelik olan hususlar da ele alınmıştır. Aynı zamanda kibir, gıybet, haset, gazap, ikiyüzlülük, söz taşıma, çok konuşma, dünya sevgisi gibi dinimizce yerilen hususlar da müellif tarafından nasihat konusu yapılmıştır.

Birbirinden bu halka söz ile den
Cennete dâhil olmaz eyle hâzer (112)

Her günâhın ulusu iy mü'min
Hubb-ı dünyâdur ana buğz eyle (118)

Şol kişi kim laîfesi çok olur
Az olur 'ırzı kalmaz anda vağâr (116)

3. Bitiş Bölümü

Mesnevîlerin bitiş bölümünde genellikle münâcât, duâ, eserin adı, yazım tarihi, istinsaha dair bilgiler yer almaktadır. İncelediğimiz eserin 12 beyitten oluşan bitiş bölümü müellif tarafından “Der-Hâtîme ve Duâ” şeklinde adlandırılmıştır. Bu bölümde müellif ilk olarak eserini Allah'ın yardımı ile tamamladığını söyleyerek Allah'a şükretmektedir.

Hamdu li'llah bu nazm-ı hûb-nizâm
Buldu 'avn-i Hudâyile itmâm (128)

Müellif, eserini gücü yettiği ölçüde tamamlamaya çalışmıştır. Bu eseri kaleme alarak ulemâ sınıfının takipçisi olmuştur. Eserinde bir hata söz konusu olur ise Hz. Peygamber'den kendisini bağışlamasını dilemektedir. Eseri yazmaktaki amacı şiir inşâsındaki becerisini sergilemek değil, bu eseri okuyana mahşer günü Hz. Peygamber'in şefâat etmesine vesile olmaktır. Son beyitlerde mahlasını zikrederek âciz ve günahkâr bir kul olduğunu, kendisinde günah işleme hastalığının bulunduğunu ifade etmekte ve bu illetler karşısında Allah'ın rahmetini talep etmektedir. Eser, “El-hamdü li'llâhi èalÀ itmÀmihi ve'â-âalÀtü èalÀ nebiyyihi ve Àlihi ve aâóÀbihi riêvÀnu'llÀhi èaleyhim” duâsı ile nihâyete ermiştir.

Eserde zikredilen hadislerin bir kısmı Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizi, İbn Mâce gibi meşhur ve güvenilir muhaddislerin eserlerinde mevcut olmakla birlikte, İbn Hibban, Sagânî, Beyhâkî, Deylemî, Heysemî, Hindî, Teberânî, Suyûtî, İbn Asâkir, Aclûnî gibi muhaddislerin eserlerinde yer alan hadisler çoğunluktadır. Eserde yer alan metinler arasında hadis kaynaklarında

rastlanılmayan ve kelâm-ı kibâr olduğu bilinen sözler de hadis olarak verilmiştir.

TRANSKRİPSİYONLU METİN²³

1b

BİSMİLLÂHİRRAÓMÂNİRRAÓÎM²⁴

Der Tahmîd-i Hâzret-i Hâkık Ve Şükr-i Feyyâz-ı Muṭlaḳ Celle Celâlühü Ve 'Amme Nevâlühü

“feilâtün (fâilâtün) mefâilün feilün (fa'lün)

(1) Evvelâ vâcib oldı ḥamd-i Ḥudâ	İdelüm Vâcibü'l-vücûda şenâ
(2) Söz ki bî-ḥamd ola olur ebter	Zerreden ḥor u ḥâkden kemter
(3) Şükr ü minnet aña hezâr hezâr	Cümle eşyâyı itdi yoḳdan var
(4) Gerçi geldi vücûda bunca 'adem	Cümle ma' düm ola ola bir dem
(5) Nîst der-'âlem-i vücûd sivâh	Nîst cüz dergeheş melâz u penâh

Der Na' t-ı Seyyidi'l-enâm 'Aleyhi's-Salâtü Ve's-selâm

(6) Şâniyen Hâzret-i Ḥabîb-i Ḥudâ	Aña olsun şalavât-ı lâ-yuḥşâ
(7) Şehriyâr-ı cihâniyân oldur	Şehsuvâr-ı mücerredân oldur

2a

(8) Ser ü sâlâr-ı in ü ân oldur	Serv-i bustân-ı lâ-mekân oldur
(9) Gerd-i nâ' leyn üst tâc-ı sipihr	Zerre-i nûr üst pertev-i mihr

Der Na' t-ı Aşhâb-ı Güzin ve Evlâd u Âl ü Enşâb-ı Seyyidi'l-Mürselîn Rıdvânu'llâhi 'Al'yhim Ecma' in

(10) Şâlişen çâr-yâr u aşhâba	Daḫı evlâd u âl ü ensâba
(11) 'İzzet ü ḥürmet ü selâm olsun	İzleri tozi tütüyâm olsun
(12) Dîn-i İslâma anlar oldı 'imâd	İtdiler 'âlem içre 'adlile dâd
(13) Mihr-i ân zümre-i gürûh-ı şafâ	Bâd bâkî derûn-ı ḥâtır-ı mâ

²³ Metin transkripsiyonunda Ankara Milli Kütüphane nüshası temel alınmıştır. Nüsha farklılıkları belirtilirken Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi nüshası K harfi ile gösterilmiştir.

²⁴ Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi nüshasında ilk 44 beyit bulunmamaktadır.

**Der Vaşf-ı Destür-ı Mükerrer Müşîr-i Müfahham Zü'l-Mecd ve'l-
‘Ulâ Hazret-i Sinân Paşa**

(14)Ba‘ d-ez-ân Hazret-i Kerîmü’ş-şân Ya‘ ni düstür-ı pâdişâh-ı cihân
(15)Şâhib-i tîğ ü tabl ü hayl ü haşem Mâlik-i hâtem ü livâ vü kalem
(16)Menba‘ -ı fazl u dâniş ü iz‘ân Şehriyâr-ı vilâyet-i ihsân

2b

(17)Gül-i gülzâr-ı zümre-i vüzerâ Ya‘ nî kim Hazret-i Sinân Paşa
(18)Her ne yerde ki hâkim oldu özi Görün hünile yürür oldu çozi
(19)Unuduldu şadâ-yı Nüşirevân ‘Adl ü dâdı olalı halka revân
(20)Özidür şimdi ‘âleme Hâtem Kefidür keffe-i şehâ vü kerem
(21)Yed-i in‘âmına göre yedi yem Didiler bir haķîr kaṭreçeyem
(22)Yoķdur erlikde hōd ana sâni Bir dil-âver anuñ gibi kânî
(23)Baķışı Qahramân özi Rüstem Revişi Hamza-veş dil-âver hem
(24)Kılıcı kâsım u cemâli bedi‘ Şîr-i Yezdân gibi mehîb ü şeci‘
(25)Kaç başı var cihânda a‘dânuñ Kılıcına baş egmeye anuñ
(26)Yemen iklîmini alan oldur Ol diyâra kılıç şalan oldur
(27)Şol kadar itdi anda harb ü kıtâl İtmedi anı Sâm u Rüstem-i Zâl

2b

(28)Halk olalı cihân zemîn ü zamân Daḫı ecsâm-ı halka rûḫ-ı revân
(29)‘Arş-i rezme ser çeküp sancak Açalı leşker-i zafer bayrak
(30)Şeşper-i ser-girân düzüp şaflar Başlar üzre yer ideli miğfer
(31)Nizeler ta‘n uralı kaķkana Ğâzîler at şalalı meydâna
(32)Tîrler kendin ortaya atalı Cebeler ana sîneler tütalı
(33)Kılıcıñ keskin olalı adı Urulaldan neberd bünyâdı
(34)Olmadı hiç anuñ gibi bir ceng Olmaya âḫir ola devr-i dü-reng
(35)Hâşılı ol vezîr-i nîk ḫişâl Hüsni aḫlâķile sûtüde-fi‘âl
(36)Her hünerde kemâlile ma‘rûf ‘İlm ü fazl u maķâlile mevşûf
(37)Hâfız-ı nazm mu‘ciz-i Bârî Hâtırında Nebîniñ aḫbârı
(38)Nazma ṭab‘-ı selîsi hem mâ’il Şâhid-i şî‘ri şayd ider ḫâşıl

3b

(39)Gördüm ol şâhib-i ‘atâ vü kerem Hâz ider hoş maķâleden her dem
(40)Hâtırım istedi o demde hemîn Nazm idem kırk ‘aded ḫadîş-i güzîn
(41)Vârid oldu ḫadîş-i peygamber Virdi andan muḫaddîşin ḫaber

- (42) Hıfz idüp şol ki kırk hadîş-i şerif İtse naql ümmet üzre anı laţîf
 (43) Fuqahâ 'ile haşr ide Allâh 'Ulemâdan kıla anı ol Şâh
 (44) Ola anuñ sefî' i rüz-i cezâ Hâtimü'l-enbiyâ habîb-i Hudâ

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَنْ حَفِظَ عَلَيَّ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ دِينِهَا بَعَثَهُ اللَّهُ بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيهَا عَالِمًا»²⁵

- (45) Çün bu kavlı-i latîfi güş itdüm Lütfiyâ²⁶ cüş idüp huruş itdüm
 (46) Kıldım ol dem tevekkül-i Bârî Taleb itdüm Rasûlden yârî²⁷
 (47) İbtidâ eyleyüp be-nâm-ı İlâh²⁸ Didüm ol demde²⁹ fazl³⁰⁻¹
 Bismi'llâh

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ أَرَادَ أَنْ يَتَكَلَّمَ مَعَ اللَّهِ فَلْيَقْرَأِ الْقُرْآنَ»³¹

4a

- (48) Kim ki Tañrı ile diler kelimât Oqusun dâyimâ Kelâmu'llâh
 (49) Söyleşir Haqqıla anı oquyan Nuţq-ı Peyğamber oldı ana güvâh

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ خَافَ اللَّهَ خَافَ مِنْهُ كُلُّ شَيْءٍ»³²

- (50) Kim ki qorqarsa Haq Te'âlâdan Qorqar andan cemî-i maħlûkât
 (51) Qorqmaya ol ki Tañrı hışmindan³³ Qorqudur anı säye-i zerrât

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مَرَّةً لَمْ يَبْقَ مِنْ ذُنُوبِهِ ذَرَّةٌ»³⁴

- (52) Buyurdu ol Habîb-i Hazret-i Haq Kim baña bir kere vire şalavât
 (53) Zerre deñlü günâhı qalmaz anuñ Virür aña Hudâ nice hasenât³⁵

²⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s. 246, Hadis no: 2465.

²⁶ K Lütfiyen

²⁷ K nüshasında bu beyit bulunmamaktadır.

²⁸ K binâm-ı İlâh

²⁹ K dem

³⁰ K bi-fazl

³¹ Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, 1, 510.

³² Kuzâi, *Müsned-i Şihâb*, s. 199.

³³ K hışm-ı Mevlâdan

³⁴ Aclûnî, II, 304.

³⁵ K nüshasında bu hadisin metni ile 52 ve 53. beyitler bulunmamaktadır.

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «لَا تَسُبُّوا السُّلْطَانَ فَإِنَّهُ ظِلُّ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ»³⁶

- (54)Şâh-ı İslâma sögme eyle hâzer Kim odur yeryüzinde sāye-i Hağ
(55)Çâdir olduçca eyle añ du'ā Mü'min olana oldurur elyağ

4b

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِمَامٌ عَادِلٌ»³⁷

- (56)Ümmetüñ sevgülüsi rüz-ı cezā Bil muhağğak ki şâh-ı 'ādildür
(57)'Adl ü dād eyle kim kıala bāği³⁸ Zülme sa'y eyleme ki zāyildür³⁹

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «الْعِلْمُ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ»⁴⁰

- (58)'İlm farz oldu her Müselmāna Gerek er olsun ol gerek 'avrat
(59)Farz-ı vâcib budur edā ideler Tā ki hâliş ola 'ubūdiyyet

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أُطْلَبُ الْعِلْمُ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ»⁴¹

- (60)Meğdden lağde dek dūrüş 'ilme Tāleb it 'ilmi virmek Allāhñ
(61)İki 'ālemd e 'izz ise mağşūd 'İlme şarf eyle mālile cāhñ

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «إِنَّ قَلِيلَ الْعَمَلِ مَعَ الْعِلْمِ كَثِيرٌ وَإِنَّ كَثِيرَ الْعَمَلِ مَعَ الْجَهْلِ قَلِيلٌ»⁴²

- (62)Bil muhağğak bunu ki az 'amel Çok olur 'ilmile 'amel ideğör

5a

- (63)Çok 'amel cehlile olur çirkin 'Ulemā gitdügi yola gideğör⁴³

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ أَكَرَمَ عَنِّيَا لِعِنَاهُ ذَهَبَ ثَلَاثًا دِينِيهِ»⁴⁴

- (64)Şol ki mālî için ğanî olana Kılsa ikrām vü eylese ta'zīm⁴⁵
(65)Şülüşānına dīniniñ anuñ Nağş irişür budur kelām-ı selim

³⁶ Aclûnî, II, 439.

³⁷ Tirmizî, Ahkâm, 4.

³⁸ K 'Adl ü dĀda dūrüş ki bĀûi úala

³⁹ K Őulm ile milk-i fĀni zĀyildür

⁴⁰ Kuzāi, a.g.e., s. 42.

⁴¹ Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Āyet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013, s.654.

⁴² Kuzāi, a.g.e., s. 42.

⁴³ K Bu hadis ile 62 ve 63. beyitler bulunmamaktadır.

⁴⁴ Bu ifade hadis kaynaklarında bulunmamaktadır.

⁴⁵ K Meskenet birle eylese ta'öim

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَوَّلُ مَا يُحَاسِبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الصَّلَاةُ»⁴⁶

- (66)Rûz-i âhîrde evvelâ şorılan Kıl olandan namâzdur anı bil
(67)Hâzer it vaqtini geçirme anuñ Âbdestiñ alup namâzıñ kıl⁴⁷

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «الزَّكَاةُ فَطْرَةُ الْإِسْلَامِ»⁴⁸

- (68)Her sene vir zekâti iy h̄`âce Bil ki İslâma köpri oldı zekât
(69)Farz olan itmezise anı edâ Sûd-mend olmaz ana şavm u salât

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «الصُّبْحَةُ تَمْنَعُ الرَّزْقَ»⁴⁹

- 5b
(70)Seherî gâflet eyleyüp uyuma Seher uyhusı rızkı men`eyler
(71)Seher-i h̄`âbda olan `acabâ Tañrıdan rızq isteyüp neylei⁵⁰

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «دُمٌ عَلَى الطَّهَارَةِ يُوسِّعُ عَلَيْكَ الرَّزْقَ»⁵¹

- (72)Pâklık üzere ol yüri dâim Pâklık rızkıña virür vüs`at
(73)Tayyib⁵² ü tãhir olmayan kişinin Gelür elbette rızkına kıllit

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ مَلَكَ زَادًا وَرَاجِلَةً يُبْلِغُهُ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ وَلَمْ يَحِجَّ فَلَا عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا
أَوْ نَصْرَانِيًّا»⁵³

- (74)Kim ki hacc itmeye olup kâdir Ka`be`i varup eylemezse tavâf
(75)Öldügi demde ol Yahüdî öle Yâhu Naşrânî yoq bu sözde h̄ilâf

⁴⁶ Tirmizî, Mevâkit, 188.

⁴⁷ K Bu hadis ile 66 ve 67. beyitler bulunmamaktadır.

⁴⁸ Heysemî, Mecmeu`z-zevâid, III, 62; Beyhâki, Şu`ab, III, 20.

⁴⁹ Beyhâki, el-Âdâb, I, 276.

⁵⁰ K 71. beyit bulunmamaktadır.

⁵¹ Hindî, XV, 458.

⁵² K tîb

⁵³ Tirmizî, Hac, 3.

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «إِنَّ مُوجِبَاتِ الْمَغْفِرَةِ يَدُلُّ السَّلَامُ وَحُسْنُ الْكَلَامِ»⁵⁴

- (76) Halka bezl-i selām ile eyü söz Mucib⁵⁵-i mağfiretdürür tahkik
(77) Her Müselmāna vir selāmı hem al Eyü söz söyle ol eyüye refik⁵⁶

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللَّهُ»⁵⁷

- (78) Bil ki ehl-i tevāzu⁵⁸ olsa kişi Hağ anuñ qadrini kıılır ‘ālī
(79) Şol ki⁵⁹ ululanup büyüklense İder alçağdan alçağ anu Hudā

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «حُسْنُ الْخُلُقِ نِصْفُ الدِّينِ»⁶⁰

- (80) Hülkî gökcek olan kişiye zihī⁶¹ Nısf-ı dīn oldı çün eyü sīret
(81) Sireti hūb olmayan⁶² mü'min Oldı güyā ki bir qurı şuret

وَقَالَ «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الْكِبْرِ»⁶³

- (82) Cennete girmez ol kişi ki anuñ Ola qalbinde kibr zerre qadar
(83) Qalbiñi meskenetle şāf eyle Kibrile virme hātırına keder

وَقَالَ «تَرْكُ كَلِمَةٍ مِنَ الْعَيْنِيَةِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ أَلْفِ رَكْعَةٍ صَلَاةٍ»⁶⁴

- (84) Vaz gelmek müsāviden bir söz Ehl-i ğıybetle olmayup hem-rāz
(85) Hāzret-i Hağ qatında sevgüldür Qılmadınsa hezār-bār namaz

وَقَالَ «سَوْءُ الْخُلُقِ يُفْسِدُ الْعَمَلَ كَمَا يُفْسِدُ الْخُلُقُ الْعَسَلَ»⁶⁵

- (86) Ameli hūy-ı bed bozar hāzer it Nitekim sirke telh ider balı
(87) Hūsn-i ahlakile ‘amel eyle Bozma bed-haşletile a‘ māli

⁵⁴ Kuzâi, a.g.e.,s. 49.

⁵⁵ K sebep

⁵⁶ K 76 ve 77. beyitlerin yeri deęişiktir.

⁵⁷ Tirmizî, Bırr, 82.

⁵⁸ K alçakgönüllü

⁵⁹ K Kim ki

⁶⁰ Hindî, Kenzu'l-Ummâl, III, 3.

⁶¹ K Devlet ana ki huyı gökcek ola

⁶² K olmayan hub

⁶³ Tirmizî, Bırr, 6.

⁶⁴ Bihâr'ul-Envâr, c. 75, s. 261.

⁶⁵ Gümüşhanevî, II,879.

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ»⁶⁶

- (88) Hâsenâti hâsed ider⁶⁷ iy mü'min Odun nice yer ise⁶⁸ ateş
(89) Kimseniñ hâline hâsed itme Dir iseñ Tañrı hâliñi ide hoş

وَقَالَ «مَنْ كَظِمَ غَيْظًا وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى انْفَاقِهِ مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ أَمْنًا وَإِيمَانًا»⁶⁹

- (90) Ğazab u hışma şol ki kâdir iken İtmeyüp⁷⁰ hışmı yudsa hiddetini⁷¹
(91) Toldura qalbine anuñ Allâh⁷² Nür-ı imânla emânetini⁷³

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ أَصْلَحَ بَيْنَ اثْنَيْنِ اسْتَوْجِبَ تَوَابَ شَهِيدٍ»⁷⁴

- (92) İki ehl-i nizâ' in ortasını Kim ki şulh eylese⁷⁵ girüp hayra
(93) Vâcib olur aña şevâb-ı şehîd Toqınur nef' i kendüye gayra

وَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «الذَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ»⁷⁶

- (94) Kim ki hayra delâlet itse seni İşleyen hayrı oldurur gūyâ
(95) Dâ'imâ hayr işe delâlet kııl Eyleme şer kelâmını işgâ⁷⁷

وَقَالَ «مَنْ فَقِيَ حَاجَةَ لِأَخِيهِ الْمُسْلِمِ مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا فَفَى اللَّهُ لَهُ سَبْعِينَ حَاجَةً مِنْ حَوَائِجِ الْآخِرَةِ»⁷⁸

- (96) Kim ki bir qardeşi Müselmânıñ Bitürür hâcetini dünyâda
(97) Hâzret-i Haq anuñ da yetmiş kez Bitürür hâcetini ' uqbâda

⁶⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 44.

⁶⁷ K Yer hâsed bil ki hayrı

⁶⁸ K Nice yer ise odunı

⁶⁹ Ebu Davud ,Edeb, 3.

⁷⁰ K İtmese

⁷¹ K hiddetle

⁷² K Toldura anı Hazret-i Mevlâ

⁷³ K emanet kııla

⁷⁴ Yılmaz, a.g.e., s.502.

⁷⁵ K eyleyüp

⁷⁶ Tirmizî, 'İlm, 14.

⁷⁷ K 95. beyit bulunmamaktadır.

⁷⁸ Buhârî, Mezâlim, 3.

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «الْعِدَّةُ دَيْنٌ»⁷⁹

- (98) Va' de itseñ unutmā iy mü'min Borcdur saña ol⁸⁰ edā eyle
(99) 'Aḥdiñe⁸¹ eyleme ḥilāf şaḩın Qavliñe şādıḩ ol vefā eyle

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «السَّخِيُّ فِي جَوَارِ اللَّهِ، وَأَنَا رَفِيفُهُ»⁸²

- (100) Tañrı koñşulıǵındadır cömerd Didi aña Nebi⁸³ benim yoldaş
(101) Bezlı kııl ḩaḩ yolına mā-meleki Bilki şıǵmaz bu yolda 'aql-ı me'āş

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «الصَّدَقَةُ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ»⁸⁴

- (102) Def' ider ḩışm-ı ḩālıḩı şadaḩa Müsteḩaḩḩa⁸⁵ taşadduḩ eyle müdām
(103) Şadaḩayla belāyı red eyle Budurur ḩavl-i pāk-i ḩayru'l-enām⁸⁶

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «لَا تَرُدُّ السَّائِلَ وَأَلُو يَشِقَّ تَمْرُهُ»⁸⁷

- (104) Sā'ili eyleme ḩapuñdan red Nışf-i ḩurmaca olsa vir aña
(105) Külli olmazsa cüz'i olsun vir Qalacaḩ virdiǵiñdür saña⁸⁸

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «دُعَاءُ الْوَالِدِ لَوْلَدِهِ كَدُعَاءِ النَّبِيِّ لِأُمَّتِهِ»⁸⁹

- (106) Qavmine da' vet-i nebī gibidür Atanıñ oǵlına du'āsı hemān
(107) Bed-du'āsından atanıñ ananın ḩazer it itme anlara 'işyān

⁷⁹ Kuzâi, *a.g.e.*, s. 118.

⁸⁰ K anı

⁸¹ K Va'dene

⁸² Yılmaz, *a.g.e.*, s.603.

⁸³ K peygamber

⁸⁴ Tirmizi, Zekât 28.

⁸⁵ K Fukaraya

⁸⁶ K kavî çâk enām

⁸⁷ Kuzâi, *a.g.e.*, s.135.

⁸⁸ K 103. beyit bulunmamaktadır.

⁸⁹ Aclûnî, I, 405.

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «اتَّقُوا دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ وَلَوْ كَانَ كَافِرًا»⁹⁰

- (108) Bed-du' āsını alma mazlūmuñ Kāfir ise de andan eyle hāzer
(109) Şanma mazlūmuñ āhı yerde qalır Tōkınur saña şanki tır-i qader

وَقَالَ «مَنْ كَانَ ذَا وَجْهَيْنِ فِي الدُّنْيَا كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانَانِ مِنْ نَارٍ»⁹¹

- (110) Ol⁹² ki dünyāda iki yüzlü ola İki 'ālemde bulmaya rāhat
(111) Ola maşşerde oddan iki dili Bileler ' illetin qamu ümmet

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَامٌ»⁹³

- (112) Birbirinden bu hālqa söz ilecen Cennete dāhil olmaz eyle hāzer
(113) İrtikāb itme zemmi vü nemmi Cennete girmek ister iseñ eger

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «رَاحَةُ الْإِنْسَانِ فِي حِفْظِ اللِّسَانِ»⁹⁴

- (114) Ādemūñ bil huzūru iy mü'min Dilini şaklamaqda oldı hemin
(115) Bulduğuñ sözi söyleme hāzer it Dil belāsından eyle cānı emīn⁹⁵

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ كَثُرَ مِزَاحُهُ ذَهَبَ وَقَارُهُ»⁹⁶

- (116) Şol kişi kim laṭifesi çok olur Az olur 'ırzı qalmaz anda vaqār
(117) Şıma nāmūsıñı laṭife ile Gayreti olana gereqdür 'ār

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ»⁹⁷

- (118) Her günāhıñ ulusı iy mü'min Hıbb-ı dünyādur ana buğz eyle
(119) Mā-sivā sevgüsün çıkar dilden Dili hıbb-ı Hudāyile toyla

⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 3/153.

⁹¹ Ebû Dāvud, Edeb, 39.

⁹² K Şol

⁹³ Tirmizî, Birr, 79.

⁹⁴ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 581.

⁹⁵ K Bu hadis ile 104 ve 105. beyitler bulunmamaktadır.

⁹⁶ Gümüşhanevî, II, 1258.

⁹⁷ Ebu Dāvud, Edeb, 125.

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ لَمْ يَأْمَنْ جَارَهُ بِوَأْتَقَهُ»⁹⁸

- (120)Şol kişi cennete duhül itmez⁹⁹ Koñşısı andan olmasa¹⁰⁰ hoşnüd
(121)Koñşı haqqın ri'âyet eyleyigör Olma bâğ-ı cinândan merdud¹⁰¹

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «طَوْبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عَيْبِ النَّاسِ»¹⁰²

- (122)Eylik ol kişiye ki ol dāyim Kendünün 'aybına ola meşğul
(123)İllerin 'aybını olup 'ayib Görmeye kendü 'aybını ma'kül

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ تَصَبَّرَ عَلَى مَصِيبَةٍ يُعْوِضُهُ اللَّهُ»¹⁰³

- (124)Ol ki eyler muşibete şabrı 'İvazın virür aña Hâzret-i Haq
(125)Şol ki şabr itmeyüp ider şekvâ 'İvaza olmaz ol kişi elyaq¹⁰⁴

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلَى مَا مَاتَ عَلَيْهِ»¹⁰⁵

- (126)Her ne hâl üzre fevt olursa kişi Yine anuñla haşr ider Allâh
(127)'Amel-i şâliha düriş¹⁰⁶ dāyim Çün 'amel saña olısar hem-râh

Der Hâtime ve Du'a¹⁰⁷

- (128)Hamdu li'llâh bu nazm-ı hüb-nizâmBuldı 'avn-i Hudâyile itmâm
(129)Kudretim yetdüğünce nazm itdim 'Ulemâ gitdügi yola gitdüm
(130)Sehvile şadır oldu ise haṭâ Umarın 'afv ide Hâbîb-i Hudâ
(130)'Arzım şanma ola 'arz-ı hüner Talebim bu ki Hâzret-i Server
(131)Oқыyana bu nazmı şefkat ide Rüz-ı haşr olıcaq şefâ'at ide
(132)Daḥı nazma kim oldu ise sebep Vire maqşudın ana Hâzret-i Rab
(133)Yâ İlâhî be-haqq-ı hubb-ı Rasûl Eyle bu nazmımı benim maqbûl
(135)Luṭfî-i 'âciz ü günâh-kârım Ma'siyet derdi ile bîmârım
(136)'Aczime kudretin 'aṭâ eyle Derdime raḥmetin devâ eyle

⁹⁸ Müslim, İman, 73.

⁹⁹ K Cennete dâhil olmaz şol kimse

¹⁰⁰ K olmaya

¹⁰¹ K Hem-civârın kim ise ta'ciz itme/Ola senden emîn râh-ı şünüd

¹⁰² Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II, 46.

¹⁰³ Kuzâî, a.g.e., s. 36.

¹⁰⁴ K Hadis metni ile 124 ve 125. beyitler bulunmamaktadır.

¹⁰⁵ Mirkat, I, 332; Münâvî, Feyzül-Kâdir, V, 663.

¹⁰⁶ K Düriş a'mâl-i sâlihâya

¹⁰⁷ K Der-Hâtime ve Duâ bölümü bulunmamaktadır.

- (137)Haşr kıl ümmet-i Muḥammed ile Rūşen it ḳalbi nūr-ı Aḥmed ile
(138)Cümlemüz it Ḥabībīñ ile refīḳ Bize göster cemāliñi taḥḳīḳ
(139)Kim ki bu da' vete diye āmin Ḥaḳ anı her belādan ide emin

El-hamdü lillāhi 'alā itmāmihī ve's-şalātü 'alā nebiyyihi ve ālihi ve aḫḫābihi
rıḍvānu'llāhi 'aleyhim

SONUÇ

Osmanlılar döneminde Hz. Peygamber'in hadislerinin manzum tercümesi şeklinde çok sayıda eser, geleneksel olarak kaleme alınmıştır. Sünnet-i seniyyeyi yaygınlaştırmayı ve halkı bilgilendirmeyi amaçlayan bu eserler, Müslüman Türk okuyucuları tarafından referans eserler olarak kabul görmüştür. İncelememize konu olan eser de bunlardan birisidir. Manzum hadis tercümesi çalışmalarının yoğun olarak kaleme alındığı XVI. yüzyıla ait olan eserin dili son derece sâde, açık ve anlaşılır olup günümüzde dahi kolaylıkla anlaşılabilir bir Türkçe ile yazılmıştır. Müellif, edebî kaygılardan ziyâde didaktik mahiyette bir eser kaleme almış, nazım şekli olarak mesnevî türünde yazdığı bu eseri ile de manzum kırk hadis türüne katkıda bulunmuştur. Eser, muhtevâsında barındırdığı konu çeşitliliği bakımından değerlendirildiğinde dinî-didaktik-ahlakî mesnevîler sınıfına dâhil edilebilir. Eser, manzum kırk hadis tercümesi olmasının yanı sıra Osmanlılar döneminde halkın inanç dünyasını ve zihniyetini ortaya koyması bakımından da dikkat çekicidir. Kırk adet hadisi manzum olarak kaleme alıp bilginin yayılmasını ve kolay öğrenilmesini sağlamaya dönük bir gayret olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- ACLUNÎ (1988) *Keşfü'l-Hafâ*, Lübnan-Beyrut, I-II.
ASLAN, Üzeyir “Şeyhî Lütfullah Çelebi Kadı” maddesi, <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2406>, Erişim tarihi (04¹⁸) 05.06.2016.
CEVZÎ İbnü'l (1983) *el-İlelü'l-Mütenâhiye*, Beyrut, I-II.
ÇİÇEKLER, Mustafa (2004) “Mesnevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, c. XXIX, s. 320-322.
ERDOĞAN, Abdulkadir-NARİNCE Mehmet (2007) *Edebî ve Tarihî Şahsiyetleriyle Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara.
GÜMÜŞHANEVÎ, Ahmed Ziyaeddin (2010), *Ramuzu'l-Ehadis, Hadis Ansiklopedisi*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul, C.1-2.

- HİNDÎ, Alaeddin Ali bin Hüsameddin (1989) *Kenzu'l-Ummâl*, c. I-II-XV-XVI, Beyrut.
- http://88.255.225.19:8091/detay_goster.php?k=2649, Erişim tarihi (07¹⁵) 07.06.2016.
- http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=149250, Erişim Tarihi: (21⁰⁰) 19.05.2016.
- İBRAHİM, Şehrî (2003) *Koyunoğlu Müzesinde Kırk Hadis Mecmuası*, Haz. Mustafa Çıpan-Ahmet Efe, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları 49, Konya.
- İPŞİRLİ, Mehmet (2002) *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, c. XXVI, s. 137-139.
- KARAHAN, Abdulkadir (1991) *İslâmî Türk Edebiyatı'nda Kırk Hadis*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KETTÂNÎ (1994) *er-Risâletü'l-Mustatrafe*, çev. Yusuf ÖZBEK, İz Yayıncılık, İstanbul.
- KILIÇ, Müzahir (2001) "Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 18, Erzurum, s.93-103.
- KURTOĞLU, Orhan, "Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.38, s.71-91.
- KUZÂÎ (2005), *Müsned-i Şihâb*, çev. Ali Akar, Armağan Kitaplar, Konya.
- MECLİSÎ, Muhammed Bâkır (ty) *Bihârü'l-Envâr*, c. LXXV.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin (1970) *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*, tercüme: Mehmet Sofuoğlu, c. VIII, İrfan Yayınları, İstanbul.
- ONAY, Ahmet Talât (1996) *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yayınları, İstanbul.
- PEKOLCAY, Necla vd. (1994) *İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nevilere Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- SAMÎ, Şemseddin (2010) *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- SÜREYYÂ, Mehmed (1996) *Sicill-i Osmânî*, haz. Nuri Akbayar, C. III, İstanbul.
- TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed (1938) *El-Mektebetü'l-İslamiyye*, Kahire.
- TÖKEL, Dursun Ali (2000) *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ Yay., Ankara.

- ULUDAĞ, Süleyman (2008) “Ricâlü'l-gayb”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara, c.XXXV, s.81-83.
- ÜNAL, İ. Hakkı, “İslâm Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Veli'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXXIX, s.137-146.
- ÜNVER, İsmail (1986) “Mesnevî”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divân Şiiri)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.430-563.
- YAVUZ, Hulusi, *Rumûzî'nin Târih-i Feth-i Yemen'i ile Arşiv Vesikalarına Göre Sinan Paşa'nın Yemen'i Fethi ve XVI. Asırda Yemen'in Sosyal Yapısı*, Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, c.1, s. 97-136.
- YAVUZ, Yusuf Şevki (1997) “Hamdele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. XV, s.448-449.
- YILMAZ, Mehmet (2013) *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- YILDIRIM, Selahattin (2000) *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları*, Osmanlı Hadis Araştırmaları, İstanbul.
- YILDIZ, Âlim (2012) “Hz. Muhammed ile İlgili Edebî Türler”, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, edt. Ali Yılmaz, Grafiker Yayınları, Ankara.
- YILDIZ, Âlim, “Sırâcî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.XV, sy.1, s.127-150.

